

лайнної поведінки, тобто вміти поводитися з багатокультурним характером Інтернету й розуміти культурні коди та форми презентації Всесвітнього Павутиння.

Література

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. д-р пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 276 с.
2. Abrams Z. From theory to practice: Intercultural CMC in the L2 classroom. In L. Ducate&N. Arnold (Eds.), *Calling on CALL: From theory and research to new dimensions in foreign language teaching*. – Texas : CALICO Monograph Series, 2006. – P. 181–210.
3. Beauvois M. Write to speak: The effects of electronic communication on the oral achievement of fourth semester French students. In J.A. Muyskens (ED.), *New ways of learning and teaching: Focus on technology and foreign language education*. – Boston : Heinle&Heinle, 1998. – P. 93–115.
4. Byram M., Feng A. *Living and studying abroad: Research and practice*. Multilingual Matters Ltd., 2006. – 276 p.
5. Furstenberg G., Levet S., English K., Maillet K. Giving a virtual voice to the silent language of culture: The cultura project // *Language Learning and Technology*. – 2004 – № 5(1). – P. 55–102.
6. Kelm O. The application of computer networking in foreign language education: Focusing on principles of L2 acquisition. – Honolulu : University of Hawai'i L2 Teaching and Curriculum Center, 1996. – P. 19–28.
7. Kramsh C., Thorne S. Foreign language teaching as global communicative practice. In D. Block & D. Cameron (EDS.), *Globalization and language teaching*. – London : Routledge, 2002. – P. 83–100.
8. O'Dowd R. *Online intercultural exchange: An introduction for foreign language teachers*. – Clevedon : Multilingual Matters Ltd., 2007. – 286 p.
9. Ware P. "Missed" communication in online communication: tensions in a German-American telecollaboration // *Language Learning and technology*. – 2005. – № 9 (2). – P. 64–89.

ТУЛЬСЬКА О.Л., ТРОЯН Л.В.

СТИМУЛЮВАННЯ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Кризові явища, характерні упродовж останніх років для політичного, економічного й соціального життя України, доповнюються складною екологічною ситуацією. Забруднення навколишнього середовища, виснаження природних ресурсів, загострення демографічної ситуації – все це викликає занепокоєння щодо майбутнього української нації й вимагає радикальних заходів. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання професійної підготовки майбутніх екологів. Специфіка професійної діяльності екологів вимагає не тільки набуття професійних знань, умінь, навичок та особистісних якостей, а й здатності набувати та розвивати їх шляхом постійного самовдосконалення.

Проблемі професійного самовдосконалення студентів присвячено цілу низку наукових праць, зокрема дослідження О. Бессараби, Н. Ковальчук, Н. Логутіної, А. Петрової, О. Яцишина та ін. Однак питання ролі професійного самовдосконалення в підготовці майбутніх екологів у науковій літературі висвітлено недостатньо.

Мета статті – з’ясувати сутність та обґрунтувати педагогічні умови процесу самовдосконалення майбутніх екологів у процесі фахової підготовки.

Професійне самовдосконалення спеціаліста розглядається як свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня професійної компетентності і формування професійно значущих якостей відповідно до зовнішніх соціальних вимог, умов професійної діяльності та особистої програми розвитку [1, с. 232]. З огляду на це орієнтиром у плануванні студентами процесу професійного самовдосконалення є кваліфікаційна характеристика спеціаліста (професіограма), на основі якої слід вибудовувати програму індивідуальної самопідготовки до майбутньої професійної діяльності.

Професійне самовдосконалення, спрямоване на формування і підвищення професійної культури майбутніх екологів, відбувається у двох взаємопов’язаних формах – самоосвіта і самовиховання.

Узагальнення даних психолого-педагогічних досліджень свідчить, що метою самоосвіти можуть виступати компенсація недоліків базової освіти еколога, адаптація до нових знань у його професійній культурі, розвиток творчого потенціалу. Основним змістом самоосвіти є самовдосконалення наявних у студента знань, умінь і навичок з метою досягнення бажаного рівня професійної компетентності [2, с. 41].

Самоосвіта має стати основою самовиховання, яке виступає певним каталізатором особистісної потреби в тому, щоб самоутвердитися. Під самовихованням розуміють самовдосконалення студента у процесі активної, цілеспрямованої діяльності із систематичного формування і розвитку в собі позитивних якостей та усунення негативних [2, с. 41].

Більш повне визначення надає В. Ягупов, який розглядає самовиховання як “цілеспрямовану роботу людини щодо духовного, розумового, морального, вольового, естетичного, фізичного розвитку, вдосконалення й усунення негативних рис характеру” [3, с. 31].

Потреба у самовдосконаленні не виникає сама по собі, її потрібно виховувати, прищеплювати, моделювати упродовж всього навчально-виховного процесу у вузі. Педагогічна майстерність викладача вузу полягає в тому, щоб суспільно значуще (передбачене державним освітнім стандартом) перетворити в особистісно значиме, в цілеспрямованому спонуканні майбутніх екологів до активної роботи над собою, у виробленні у них відповідних мотиваційних установок на самовиховання і самоосвіту, у створенні для цього відповідних умов.

Керівництво процесом самовдосконалення студентів буде більш ефективним, якщо розглядати його як складну функціональну систему, яка має свою логіку розвитку і відносно самостійні етапи протікання. Педагогічна організація професійного самовдосконалення студентів здійснювалась нами за такими етапами: спонукальний (мотиваційний), цільовий, організаційно-дійовий, контрольно-регулюючий.

Відповідно до вказаних етапів спершу у студентів формувалась мотивація самовдосконалення, оскільки саме сфера мотивацій і потреб спо-

нукає, спрямовує та організовує поведінку людини і надає особистісного значення й розуміння всім вчинкам. З цією метою ми розробляли анкети, за допомогою яких студенти оцінювали рівень сформованості у себе професійно необхідних умінь, якостей і здібностей, з'ясовували власні недоліки і потенційні резерви розвитку. Слід зауважити, що мотиваційна сфера конкретного індивіда являє собою мінливу, а іноді суперечливу структуру, яка складається з різних компонентів: ціннісних орієнтацій, мотивів, інтересів тощо. Їх знання допомагає диференційовано впливати на самовдосконалення студента.

З метою діагностики самооцінки та мотивації самовдосконалення студентів ми використовували також формалізовані тести (“Потреба у досягненнях”, “Який Ви колега”, “Чи вмієте Ви впливати на інших”, “Мотивація професійної діяльності”, “Диференційовано-діагностичний опитувальник інтересів” (за Є. Клімовим), “Вивчення емоційних оцінок взаємин з однокурсниками” (за В. Власенком) та ін.), психогімнастичні вправи (“Словесний автопортрет”, “Моя Я-концепція”, “Моє ідеальне Я”, “Я серед людей”, “Чи знаєте Ви себе?”, “Карта моїх цілей” та ін.) і проводили діагностичні бесіди, під час яких з'ясовували, як студенти розуміють процес самовдосконалення, чи усвідомлюють необхідність роботи над собою, які якості хотіли би у собі виховати, чи існує еталон, на який вони прагнуть бути схожими. Також ми ознайомили студентів з основними положеннями кваліфікаційної характеристики випускника еколога і пояснили їм, яким чином весь навчальний процес і кожна окрема дисципліна сприяють виробленню професійних і особистісних якостей фахівця, що входять в цю характеристику. Безумовно, вимоги до майбутнього еколога як до сучасного фахівця повинні відповідати потребам сьогодення. Тому ми акцентували увагу студентів на формуванні таких характеристик, як: високий професіоналізм в обраній сфері; інноваційний характер мислення і готовність до змін; навички управлінської діяльності; особисту творчу спрямованість; високі духовні й моральні ідеали та переконання; високу загальну та екологічну культуру; системне мислення, яке передбачає психологічну готовність, здатність та навички системного підходу до вирішення екологічних ситуацій; вміння прогнозувати ситуацію і активно впливати на неї, готовність брати на себе відповідальність; комунікативність, мобільність, діловитість, здатність до міжособистісного і управлінського спілкування; знання комп'ютерної техніки та ін.

Отже, мотиваційним підґрунтям роботи з професійного самовдосконалення було самопізнання і прийняття себе, а також, що особливо важливо, аналіз й співставлення позицій “Я – сьогодні” та “Я – в майбутньому”. Це спонукало студентів до аналізу власних здібностей, можливостей та усвідомлення необхідності у самоосвіті та самовихованні.

На наступному цільовому етапі професійного самовдосконалення студенти за допомогою викладача розробляли індивідуальні програми та визначали конкретні завдання професійного самовдосконалення. Ми також

рекомендувати студентам вести щоденники, в яких методом самозвіту відображати зміст, характер роботи над собою.

Реалізація програми самовдосконалення відбувалася на організаційно-дійовому етапі. Цей етап потребує високорозвинутих вольових якостей, адже базовою умовою успішного професійного самовдосконалення є систематична та цілеспрямована робота над собою. Велике значення у реалізації процесу самовдосконалення майбутніх екологів приділяємо практичній підготовці, яка, на наш погляд, сприяє самопізнанню, розширенню й поглибленню професійних знань, умінь і навичок, розвитку професійно важливих особистісних якостей, формуванню адекватної самооцінки, оскільки дає можливість порівнювати себе з іншими студентами, отримати оцінку своїх колег та викладачів, самостійно оцінити результати власної діяльності, зробити висновки щодо подальших видів роботи зі самовдосконалення. Система практичної підготовки майбутніх екологів у Хмельницькому національному університеті містить такі види практики: загально-екологічна навчальна, ландшафтно-екологічна навчальна, виробнича та організаційно-інспекційна, педагогічна та переддипломна.

Загально-екологічна та ландшафтно-екологічна навчальні практики проводяться відповідно після першого і другого року навчання. Ці практики сприяють поглибленню набутих знань, закріпленню вмінь з навчальних дисциплін, що вже вивчені, отриманню випереджальних знань із навчальних дисциплін, що не вивчалися, набуттю практичних умінь і навичок природокористування. Під час загально-екологічної та ландшафтно-екологічної навчальних практик чітко проявляється не тільки екологічне, але й моральне, естетичне та патріотичне виховання.

Виробничу та організаційно-інспекційну практику майбутні екологи проходять після третього року навчання на промислових підприємствах та в установах екологічного контролю за станом навколишнього середовища. Вона покликана сформувати у майбутніх екологів професійні вміння, навички прийняття самостійних рішень на конкретній ділянці роботи в реальних виробничих умовах, підготувати студентів до реальної практичної роботи, забезпечити належний рівень їхньої професійної підготовки. Під час виробничої та організаційно-інспекційної практики студенти мають змогу перевірити правильність вибору професії, відчувати свою професійну причетність.

Педагогічна практика проводиться після четвертого року навчання і має свої особливості, оскільки готує студентів до майбутньої педагогічної діяльності. Педагогічна практика забезпечує розвиток та вдосконалення у студентів еколого-педагогічних вмінь і навичок, практичне пізнання закономірностей еколого-педагогічної діяльності та оволодіння способами її організації. Під час педагогічної практики студенти мають можливість здійснити професійне самовизначення у бік педагогічної чи інженерно-екологічної діяльності та внести корективи у програму самовдосконалення.

Переддипломна практика є одним із завершальних етапів підготовки спеціаліста і магістра-еколога та проводиться після п'ятого року навчання.

Вона проходить на підприємствах різних галузей народного господарства з метою поглиблення та закріплення теоретичних знань, набуття досвіду роботи у колективі, розвитку навичок самостійної інженерно-екологічної роботи, вдосконалення дослідницьких умінь та навичок, необхідних для практичного застосування новітніх наукових досягнень у кваліфікованій професійній діяльності та збору матеріалів для виконання кваліфікаційної роботи. Наукове дослідження конкретної екологічної задачі супроводжується науковою або еколого-інженерною розробкою, наприклад, у вигляді розв'язання задачі національного природокористування або вирішення проблеми захисту навколишнього середовища від техногенного впливу, розрахунку окремого очисного устаткування, створення та розробки екологічно чистої технології тощо.

В кінці кожної практики ми пропонуємо студентам обговорити загальне враження від практики, оцінити емоційний стан на початку та по закінченні практики, ступінь задоволення результатами, здійснити рефлексію набутих і удосконалених знань та умінь, професійно важливих особистісних якостей, дати власну характеристику готовності до виконання професійної діяльності.

Особливу роль у самоаналізі та реалізації програми самовдосконалення студента, на нашу думку, відіграють інтерактивні методи навчання. Їх упровадження перетворює навчальний процес на співнавчання, взаємонавчання (колективно-групове, кооперативне), коли всі студенти і викладач задіяні у розв'язання проблемних екологічних ситуацій. Інтерактивні методи навчання, по-перше, виховують відповідальність за виконану роботу і досягнутий результат, по-друге, умотивовують навчання студентів, де основним мотивом стає особистісний успіх, адекватна самооцінка особистих інтелектуальних і практичних зусиль. Так, ефективними у процесі самовдосконалення майбутніх екологів виявилися такі інтерактивні методи, як аналіз екологічних ситуацій (кейс-метод та метод інциденту), “мозковий штурм”, “займи позицію”, “акваріум”, “джигсо”, рольові та ділові ігри.

Ефективність цих методів обумовлена тим, що вони імітують реальну діяльність еколога в тих чи інших штучно відтворених заданих професійних ситуаціях. Програючи різноманітні ситуації практичної діяльності еколога, студенти, по-перше, здобувають необхідний професійний досвід, а саме: навчаються діяти в нових умовах, гнучко й результативно використовувати набуті під час вивчення різних предметів знання, творчо підходити до виконання своїх обов'язків, виробляти доцільні стратегії комунікативної поведінки, а також усвідомлюють норми професійної моралі. По-друге, така навчальна діяльність сприяє введенню в поле самосвідомості студентів професійно-рольових установок “Я – майбутній еколог”, “Я – гарний майбутній еколог” і, таким чином, призводить до рефлексії та стимулювання процесу самовдосконалення. Крім того, впровадження цих методів дає можливість студентам не тільки оцінити результати власної діяльності, але й запроектувати шлях, яким можна прийти до успіху.

Проміжні підсумки роботи студентів над виконанням індивідуальних програм професійного самовдосконалення підводились під час контрольно-регулюючого етапу. Сутність діяльності студента на цьому етапі полягає в тому, що він за допомогою викладача контролює роботу над собою, постійно здійснює рефлексію та на цій основі своєчасно долає можливі відхилення від заданої програми, вносить певні корективи в план подальшої роботи. З метою стимулювання до подальшого самовдосконалення під час контрольно-регулюючого етапу ми просили студентів відповісти на запитання: Про що я дізнався? Чому навчився? Чи є у мене певні досягнення? Що я в собі відкрив? Яких рис потрібно позбутись? Яка робота над собою сприяла самовдосконаленню, а що, навпаки, заважало? Чи є потреба змінити мою програму удосконалення?

Висновки. Таким чином, ми дійшли висновку, що ефективність роботи із самовдосконалення майбутніх екологів зросте за таких педагогічних умов: діагностичне самопізнання; розробка власної програми самовдосконалення; реалізація професійного самовдосконалення шляхом залучення студентів до професійно орієнтованих видів діяльності, а саме: практичної діяльності і використання інтерактивних методів навчання.

Література

1. Психология и педагогика : учеб. пособ. / под ред. К.А. Абульхановой, Н.В. Васиной, Л.Г. Лаптева. – М. : Совершенство, 1998. – 320 с.
2. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.
3. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. / В.В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 506 с.

ЧЕРЕПЄХІНА О. А.

АКМЕ-ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Теоретичні знання, набуті студентами під час навчання у вищій школі, не завжди відповідають сучасним реаліям. Від фахівця вимагається не тільки високий рівень теоретичної підготовки, а й практичні компетенції, вміння працювати в нестандартних умовах, що змінюються. Усе це стимулює пошук нових підходів до фахової підготовки майбутніх психологів у ВНЗ, спрямованих не стільки на формування знань, умінь, навичок та компетенцій, скільки розвиток в кожного студента внутрішньої стійкої мотивації у формі прагнення до професійного саморозвитку та вдосконалення. У такому випадку ми можемо говорити про застосування акмеологічного підходу.

Акмеологічний підхід не є новим у педагогічній науці, традиції його застосування вже започатковані. Вперше у 20-ті рр. ХХ ст. назву “акмеологія” ввів у науковий обіг академік М. Рибников [3]. Та особливо інтенсивного розвитку акмеологія набула, починаючи з 1980-х рр., коли Б. Ананьєв відновив та розвинув її принципи. Представниками акмеологічного напрямку наукових досліджень радянського періоду є, крім названих, А. Деркач, Н. Кузьміна, Л. Орбан, А. Реан, О. Ситников, А. Сафін та ін. [8].